

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sairausvakuutuslain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sairausvakuutuslain muuttamisesta (HE 163/2016 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Lausunto

Asiasta on annettu seuraava lausunto:

- työelämä- ja tasa-arvovaliokunta TyVL 10/2016 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Pekka Humalto, sosiaali- ja terveysministeriö
- lakimies Eeva Ojala, Kansaneläkelaitos
- tutkimuspäällikkö Minna Salmi, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- johtaja Maria Löfgren, Akava ry
- asiantuntija Miia Kannisto, Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry
- toimitusjohtaja Marju Silander, Suomen Yrittäjänaiset ry
- työmarkkinajohtaja Janne Makkula, Suomen Yrittäjät ry
- lakimies Anja Lahermaa, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry
- tutkija Anu Suoranta

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi sairausvakuutuslakia. Naisten tasa-arvoisen kohtelun ja työllistymisen edistämiseksi ehdotetaan naispuolisen työntekijän perhevapaista työnantajille aiheutuvia vanhemmuuden kustannuksia tasattavaksi 2 500 euron kertakorvauksella. Tuki ehdotetaan maksettavaksi työnantajille, jotka maksavat työ- tai virkaehtosopimuksen taikka työsopimuksen perusteella palkkaa vähintään yhdeltä kuukaudelta äitiysrahakauden aikana. Lisäksi

Valiokunnan mietintö StVM 29/2016 vp

edellytetään, että työ- tai virkasuhde on kestänyt vähintään kolme kuukautta ennen äitiysrahakauden alkua ja että se perustuu vähintään vuodeksi tehtyyn työsopimukseen. Sen lisäksi työajan tulee olla äitiysrahakauden alkaessa vähintään 80 prosenttia alan kokoaikaisen työntekijän säännöllisestä työajasta. Tukea ehdotetaan maksettavaksi vastaavin edellytyksin myös adoptioäidin työnantajalle, jos palkkaa maksetaan adoptioäidin vanhempainrahakauden aikana.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä huhtikuuta 2017.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Valiokunta pitää erittäin myönteisenä, että hallitus esittää työnantajille vanhemmuudesta aiheutuvien kustannusten tasaamista työnantajien kesken. Esityksen mukaan äitiyslomalle jäävän työntekijän työnantajalle maksetaan lakiehdotuksessa määriteltyjen, työsuhteeseen ja palkanmaksuun liittyvien edellytysten täytyessä 2 500 euron suuruinen kertakorvaus.

Valiokunta korostaa, että uudistuksen tavoitteena on ennen kaikkea tasata vanhemmuudesta työnantajille koituvaa maksurasitusta mies- ja naisvaltaisten alojen työnantajien kesken ja siten osaltaan tukea Suomen kilpailukykyä edistämällä naisvaltaisten yritysten työllistämistä ja kasvua. Tällä uudistuksella ei tavoitella vanhempainvapaiden tasaisempaa jakautumista vanhempien kesken, mitä tavoitetta valiokunnan näkemyksen mukaan on välttämättömänä muulla lainsäädännöllä edistää naisten tasavertaisten työllistymisedellytysten parantamiseksi.

Työnantajien vastuut vanhemmuuden kustannuksista

Työnantajalle aiheutuu vanhemmuudesta kustannuksia joko lakiin tai työ- tai virkaehtosopimukseen perustuen. Suurin osa syntyvistä kustannuksista ovat työ- tai virkaehtosopimukseen pohjautuvia. Työnantajien velvoitteet ovat syntyneet eri neuvottelukierroksilla osana palkkaratkaisuja. Tästä syystä on katsottu perustelluksi korvata työnantajille ainoastaan lakisääteisistä velvoitteista aiheutuvia kuluja. Tällainen on vanhempainpäivärahakaudelta kertyvä vuosilomapalkka sivukuluihin, joka korvataan työnantajille täysimääräisesti. Tätä lakisääteisistä vuosilomakarttumaa perhevapaan ajalta on kuluvana vuonna lyhennetty kuuteen kuukauteen, mikä jatkossa pienentää työnantajien saamaa korvausta. Useiden työ- tai virkaehtosopimusten mukaan vuosiloman kertyminen vanhempainvapaan aikana jatkuu pidempään.

Äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaan ajalta työnantajat maksavat alakohtaisissa työ- tai virkaehtosopimuksissa sovitun ajan palkkaa. Palkanmaksun ajalta työnantajalle maksetaan sairausvakuutuksen työtulovakuutuksesta vapaalle jääneen työntekijän ansioihin perustuva äitiys-, isyys- tai vanhempainraha. Nämä korvaavat keskimäärin 70 % palkasta. Äitiyspäiväraha maksetaan kuitenkin kolmen ensimmäisen kuukauden ajalta korotettuna ja sen suuruus on 90 % palkasta, jolloin työnantajan osuudeksi jää 10 %. Valtaosalla aloista palkallinen aika on kuitenkin sovittu 72 päivän mittaiseksi, jolloin korvausaste ylittävältä osalta jää 70 %:iin.

Valiokunnan mietintö StVM 29/2016 vp

Vuosiloman ajalta kertyvän lomarahahan maksu perustuu työ- ja virkaehtosopimukseen, eikä se ole käytössä kaikilla aloilla. Perhevapaan ajalta kertyvää lomarahaa ei näin korvata työnantajille sen työehtosopimusperusteisuuden vuoksi.

Työnantajien vastuulle jää edellä kuvatun palkan osan sekä lomarahahan lisäksi äitiydestä aiheutuvia kustannuksia erityisesti raskaudesta johtuvien sairauslomien sekä sairaan lapsen hoitovapaan ajalta. Samoin työnantajalle aiheutuu epäsuoria kustannuksia uuden työntekijän tai sijaisen rekrytoinnista ja perehdyttämisestä.

Perhevapaakustannuksista maksettava korvaus

Eri alojen työnantajille työntekijän äitiydestä koituva maksurasitus on eri suuruinen riippuen alan virka- tai työehtosopimuksista. Korvaukselle ei siten ole helposti määriteltävissä juuri oikeaa summaa. Esityksessä on päädytty 2 500 euron suuruiseen kertakorvaukseen, jolla on tarkoitus kompensoida työntekijän raskauden aikaisista sairauslomista, äitiysloman aikaisista lomarahaisista sekä sairaan lapsen hoitovapaan palkkakustannuksista työnantajille aiheutuvia kustannuksia. Näistä lomarahojen maksuvelvoite tai sairaan lapsen hoidon ajalta maksettava palkka ei välttämättä kohdistu samalle työnantajalle kuin maksettava korvaus, jos äidin työsuhde ei vanhempainvapaan jälkeen jatku saman työnantajan palveluksessa. Valiokunta pitää kuitenkin tarkoituksenmukaisena, että tuki liitetään juuri äitiysloman alkamiseen, jolloin työnantajalle jo aiheutuu kustannuksia muun muassa uuden työntekijän rekrytoinnista ja perehdyttämisestä.

Valiokunta katsoo, että tuen merkitys on erityisen suuri palvelualoilla toimiville pienyrityksille, jotka työllistävät paljon synnytysikäisiä naisia ja joille maksurasite äitiyden kustannuksista kohdentuu miesvaltaisilla aloilla enemmän. Tuen olemassaololla voi olla ratkaiseva merkitys silloin, kun työnantaja harkitsee uuden työntekijän palkkaamista.

Uudistuksella pyritään perustelujen mukaan tukemaan pysyvien ja jatkuvien työsuhteiden syntymistä. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta toteaa lausunnossaan, että paluu saman työnantajan palvelukseen korvauksen saamisen edellytyksenä edistäisi ehdotettua paremmin naisten pysyvien ja jatkuvien työsuhteiden syntymistä. Valiokunta tuo esiin myös sen, että osa-aikaista työtä tekevien naisten työnantajat eivät tule saamaan korvausta, koska lakia sovelletaan vain niihin työntekijöihin, joiden työaika on vähintään 80 % alalla noudatettavasta kokoaikaisesta työajasta. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta katsoo, että nuorten naisten määräaikaisiin ja osa-aikaisiin työsuhteisiin liittyvät huolet ovat aiheellisia. Valiokunta pitää kuitenkin merkittävänä, että lakiehdotuksen puutteista huolimatta uudistuksella nyt edetään mies- ja naisvaltaisten alojen työnantajille perhevapaista koituvien kustannusten tasaamisessa.

Uudistuksen rahoitus

Esityksessä on arvioitu, että korvausta tulisi vuosittain saamaan noin 30 000 työnantajaa. Perhevapaista työnantajille maksettavan korvauksen kustannus olisi näin 75 miljoonaa euroa. Uudistus rahoitetaan sairausvakuutuksen työtulovakuutuksesta. Työtulovakuutuksesta työnantajat rahoittavat kaksi kolmasosaa, työntekijät vajaan kolmanneksen ja valtio noin viisi prosenttia. Tämän esityksen vaatiman lisärahoituksen maksavat pelkästään työnantajat. Vuonna 2017 uudistus nos-

Valiokunnan mietintö StVM 29/2016 vp

taa työnantajan sairausvakuutusmaksua 0,06 prosenttiyksikköä ja vuodesta 2018 alkaen 0,1 prosenttiyksikköä.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että esityksellä luodaan sairausvakuutuksen rahoitukseen uusi elementti, joka vastoin järjestelmän yksinkertaistamisen tavoitetta entisestään monimutkaisee rahoitusjärjestelmää. Samoin vanhemmuudesta aiheutuvista perhevapaakustannuksista maksettava korvaus on uusi etuus sairausvakuutusjärjestelmässä. Korvauksen hakemiseen ja maksamiseen liittyvät käytännöt onkin toimeenpanossa syytä tehdä mahdollisimman yksinkertaisiksi.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota myös yksityrittäjien tilanteeseen. Tilastokeskuksen mukaan tällä hetkellä yksityrittäjinä toimivia naisia on noin 70 000. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta tuo esiin, ettei yksityrittäjällä ole palkattua työntekijää eikä hän ole yrittäjänä oikeutettu kertakorvaukseen oman vanhempainvapaansa perusteella, vaikka osallistuu järjestelmän rahoittamiseen. Sosiaali- ja terveysvaliokunta toteaa, ettei yksityrittäjä osallistu järjestelmän rahoittamiseen, koska hän ei toimi työnantajana. Kuten edellä on todettu, järjestelmä rahoitetaan korottamalla työnantajan sairausvakuutusmaksua, jonka suuruus määräytyy maksetun palkkasumman perusteella. Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää tärkeänä, että jatkossa etsitään ratkaisuja, jotka parantavat yksityrittäjien mahdollisuuksia pitää perhevapaita.

Lopuksi

Suomessa vanhempainvapaita käyttävät edelleen valtaosin naiset. Vaikka isyysvapaan käyttö on lisääntynyt, vanhempainvapaita käyttävien isien osuus on edelleen varsin pieni. Tämä tosiasia vaikuttaa hyvin vahvasti paitsi naisten työllisyyteen myös perheiden arkeen. Perhevapaiden tasaisempi jakautuminen miesten ja naisten kesken parantaisi naisten asemaa työmarkkinoilla. Samalla se vahvistaisi isän osallistumista lapsen hoitoon ja kasvatukseen jo varhaislapsuudessa. Valiokunnan mielestä on hyvä arvioida perhevapaajärjestelmän uudistamistarpeita.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 163/2016 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Helsingissä 17.11.2016

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuula Haatainen sd
varapuheenjohtaja Hannakaisa Heikkinen kesk
jäsen Outi Alanko-Kahiluoto vihr
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Arja Juvonen ps

Valiokunnan mietintö StVM 29/2016 vp

jäsen Anneli Kiljunen sd (osittain)
jäsen Niilo Keränen kesk
jäsen Mikko Kärnä kesk (osittain)
jäsen Sanna Lauslahti kok
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas
jäsen Sari Raassina kok
jäsen Veronica Rehn-Kivi r
jäsen Anne Louhelainen ps (osittain)
jäsen Vesa-Matti Saarakkala ps
jäsen Annika Saarikko kesk (osittain)
jäsen Sari Sarkomaa kok
jäsen Martti Talja kesk (osittain)
varajäsen Sari Tanus kd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Eila Mäkipää

Valiokunnan mietintö StVM 29/2016 vp
Vastalause

VASTALAUSE

Perustelut

Hallitus esittää perhevapaista aiheutuvien kustannusten tasaamista naisten ja miesten työnantajien kesken maksamalla 2 500 euron kertakorvaus niille naispuolisten työntekijöiden työnantajille, jotka maksavat palkkaa vähintään yhdeltä kuukaudelta äitiysrahakauden aikana ja työaika on vähintään 80 % alan kokoaikaisen työntekijän säännöllisestä työajasta. Hallituksen tavoitteena on edistää synnytysikäisten naisten työllistymistä ja tasa-arvoista kohtelua työmarkkinoilla ja samalla parantaa naisvaltaisten yritysten työllisyyttä ja kasvua.

Hallituksen tavoitteet ovat kannatettavia, mutta esitetty keino ei näytä kovin vaikuttavasti vastaavan tavoitteisiin, mikä on käynyt selväksi asiantuntijakuulemisessa. Tätä on myös korostettu valiokunnan mietinnössä: tämä esitys pyrkii lähinnä tasaamaan maksurasitusta mies- ja naisvaltaisten alojen työnantajien kesken.

Perhevapaajärjestelmä vaatii kokonaisuudistusta

Naisten työmarkkina-asemaa voidaan parantaa ja hoivavastuuta vanhempien kesken jakaa tasaisemmin ensisijaisesti kehittämällä perhevapaajärjestelmää. Ajankohtaisessa keskustelussa on nostettu monilta tahoilta esiin perhevapaajärjestelmän kehittämisen ja kokonaisuudistuksen tarpeellisuus. Keskustelussa on tullut esiin mm. seuraavia näkökulmia ja kehittämisajatuksia.

Nykyisessä muodossaan perhevapaat eivät vastaa muuttuneen työelämän tai monimuotoisten perheiden tarpeisiin eivätkä myöskään tue riittävästi isien osallistumista vanhemmuuteen. Perhevapaista pitäisikin tehdä nykyistä joustavampia, jotta voidaan parantaa perheiden hyvinvointia ja työllisyyttä.

On esitetty, että isien vastuuta pienten lasten hoitamisessa voitaisiin parantaa esimerkiksi pidentämällä ansiosidonnaisen vanhempainrahan maksuaikaa. Nykyistä pidempi vanhempainvapaa houkuttelisi entistä useampaa isää jäämään kotiin. Ansiosidonnaisesta vapaasta isille kiintiöidyn osuuden pitäisi olla nykyistä pidempi, samoin vanhempien kesken vapaasti jaettavan osuuden. Ansiosidonnaista etuutta voi nyt saada ainoastaan siihen saakka, kun lapsi on kaksi vuotta, mutta maksukautta voisi pidentää ja jaksottaa jopa kouluvuosiin asti, niin kuin Ruotsissa on tehty. Tarpeelliseksi on nähty myös vanhempien mahdollisuus olla yhtä aikaa kotona vauvan kanssa. Nykyisin tähän on mahdollisuus vain 18 päivän ajan, mutta aikaa voisi pidentää.

Koska perhevapaajärjestelmä muodostaa kokonaisuuden, olisi uudistuksen yhteydessä tarpeen tarkastella myös kotihoidon tuen asemaa. Kannatusta saaneessa ns. SAK:n mallissa ansiosidonnaista kautta pidennetään ja vastaavasti kotihoidon tukea lyhennetään. Näin lisättäisiin työelämän tasa-arvoa, vahvistettaisiin lasten oikeutta varhaiskasvatukseen ja voitaisiin lisätä joustoja. Kotihoidon tukeen ei eri arvioiden mukaan voi puuttua yksittäisenä toimenpiteenä vaan nimenomaan osana kokonaisuudistusta.

Valiokunnan mietintö StVM 29/2016 vp
Vastalause

Myös viime hallituskaudella käyttöön otettua joustavaa hoitorahaa olisi tarpeen kehittää, jotta töihin paluu olisi nykyistä joustavampaa ja jotta pienten lasten päivähoitopäivät eivät veny liian pitkiksi. Joustava hoitoraha tukee mahdollisuutta osa-aikatyöhön, jolloin äiti tai isä voi tehdä töitä 30 tuntia viikossa tai vähemmän ja käyttää näin enemmän aikaa alle 3-vuotiaan lapsen hoitoon. Joustavan hoitorahan käyttöä on ehdotettu lisättäväksi kehittämällä sekä etuuden tasoa että työelämän asenteita. Joustavan hoitorahan rinnalla tulisi kehittää tuntiperusteisen varhaiskasvatusmaksun käyttöönottoa kunnissa siten, että maksut vastaavat paremmin hoidon määrää.

Varhaiskasvatukseen osallistuvien osuus suomalaislapsista on muihin Pohjoismaihin verrattuna matala, vain joka toinen alle 2-vuotias osallistuu varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksella on kiistattomia positiivisia vaikutuksia lapsen myöhempään kehitykseen. Varhaiskasvatus tulisi nähdä nykyistä vahvemmin lapsen oikeutena.

On hyvä, jos jotkin keskusteluissa olleista muutoksista voidaan toteuttaa kustannusneutraalisti. Yhteiskunnallisesti tärkeää perhevapaa uudistusta ei pidä kuitenkaan toteuttaa säästöhankeena vaan ensi sijassa investointina perheiden hyvinvointiin ja lasten tulevaisuuteen.

Kannustamme hallitusta tarttumaan näihin ajatuksiin ja ryhtymään perhevapaa järjestelmän uudistamiseen. Esitämme asiasta lausumaa (*Vastalauseen lausumaehdotus*).

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että hyväksytään yksi lausuma (Vastalauseen lausumaehdotus).

Vastalauseen lausumaehdotus

Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy valmistelemaan perhevapaiden kokonaisuudistusta, joka antaa perheille nykyistä enemmän joustavuutta hoivan järjestämiseen, parantaa perheiden hyvinvointia ja vahvistaa naisten työmarkkina-asemaa.

Helsingissä 15.11.2016

Tuula Haatainen sd
Eeva-Johanna Eloranta sd
Aino-Kaisa Pekonen vas
Outi Alanko-Kahiluoto vihr